

УДК 340.143:343(851+988)(477)

Н.І. ГОНЧАРОВА, канд. філос. наук, доц.,
Одеський державний університет внутрішніх
справ

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ФЕНОМЕНІВ ВІКТИМНОСТІ ТА ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: ДОСВІД ПОРАЗКИ

Ключові слова: *віктимність, віктимна поведінка, віктимологічна профілактика, насильство у сім'ї*

Побудування системи ефективного забезпечення прав людини, протидії кризовим явищам і соціальним негараздам, які становлять загрозу для її конституційних прав та інтересів і обмежують можливості вільної самореалізації особистості, є пріоритетним напрямком розвитку сучасної української держави.

Розвиток злочинності і збільшення масиву різноманітних правопорушень наразі становлять собою чи не найвагоміші загрози безпеці людини, що обумовлюють зростання рівня суспільної та індивідуальної віктимності, формування алгоритмів віктимної поведінки як феномену повсякденності. Створення ефективною системи протидії цим ризикам вимагає розширення форм і методів запобігання правовим деліктам, у тому числі – і засобами віктимологічної профілактики, тобто, шляхом впливу на потенційних жертв протиправних посягань. Актуальність досліджень у зазначеній сфері обумовлена необхідністю визначення перспектив розвитку віктимологічного законодавства, врахування досвіду і помилок минулого в процесі формування нових механізмів вирішення проблеми віктимності.

Терміни «віктимність» та «віктимна поведінка» були введені в юридичний ужиток у другій половині 20-го ст. вітчизняними кримінологами, зокрема Л.В. Франком, Д.В. Рівманом. Пізніші розвідки у цій сфері проводи-

ли В.С. Мінська, В.І. Полубінський, Р.А. Левертова, М.П. Клейменов. На початку 21-го століття феномен віктимності став предметом розгляду у працях В.О. Тулякова, О.М. Джужи та інших правників, а також представників юридичної психології – В.Є. Христенка, І.Г. Малкіної-Пих. До окремих аспектів віктимності жертв насильства у сім'ї зверталася Г.О. Христова.

Незважаючи на відмінність підходів до основної проблеми, майже усіх названих дослідників споріднює спільна наукова парадигма. Протягом кількох десятиліть категорії «віктимність» та «віктимна поведінка» використовувалися правознавцями передусім як теоретична модель такої поведінки особи, яка сприяє вчиненню проти неї злочинів.

Щоправда, засновники вітчизняної віктимології (зокрема, В.І. Полубінський.) передбачали необхідність розвитку «власне деліктної віктимології» – як певного наукового напрямку, де об'єктом уваги була б жертва правопорушення, у тому числі – й адміністративного делікту [1, с.15–16]. Аналогічної позиції на сьогодні притримується В.О. Туляков [2, с.4]. Та й автори 6-томної юридичної енциклопедії визначають віктимність як *підвищену вірогідність за тих чи тих обставин стати жертвою правопорушення* [3]. Але теорія адміністративно-деліктної віктимності й досі не стала предметом детальної наукової розробки ані в Україні, ані в інших країнах пострадянського простору. Переважна більшість досліджень віктимологічного напрямку проводиться в руслі вивчення злочинності, у зв'язку із кримінально-правовими та кримінологічними студіями, де віктимність зазвичай визначають як «здібність», чи «здатність», чи «схильність» суб'єкту стати жертвою злочину.

Відповідно, віктимну поведінку пов'язують із тими – більшою частиною аморальними чи неправомірними – діями потенційної жертви злочину, які роблять цей злочин невідворотним або, принаймні, максимально ймовірним. Таке уявлення усталилося в юридичних колах на підставі ототожнення віктимної поведінки жертви із визначеною у кримінальному зако-

нодавстві обставиною, яка враховується при призначенні покарання винному як пом'якшувальна (п.7 ст.66 Кримінального кодексу України: вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого [4]).

Автори сучасних віктимологічних праць доволі часто відмічають, що віктимною може бути названа не лише асоціальна, але й гіперсоціальна (цілком правомірна, моральна, навіть героїчна) поведінка [5], проте цей аспект віктимізації майже не досліджено. Натомість сформована певна юридична традиція негативізації віктимної поведінки [6, с.207–212; 7; 8].

Що ж до впровадження концептів «віктимність» та «віктимна поведінка» в українське законодавство і правову практику, то воно відбулося у сфері адміністративного права, в руслі вирішення проблемних питань стосовно насильства у сім'ї.

Слід зазначити, що для таких новацій існували вагомі підстави. Насильство у сім'ї справді тісно пов'язане із проблемою віктимної поведінки. Цей факт добре відомий і правникам, і психологам, що звертаються до проблеми сімейно-побутових конфліктів [9; 10, с.35–37; 11, с.611–632]. Більше того, фахівці в галузі кримінального права та кримінології неодноразово звертали увагу на те, що триваюче насильство у сім'ї з великою вірогідністю призводить до вчинення злочину або самим суб'єктом насильства, або його жертвами. У першому випадку особа, що чинить насильство стосовно своїх близьких, не зустрічаючи адекватного опору, поступово упевнюється у власній безкарності й від лайки і образ переходить до знущань і побоїв, які згодом можуть закінчитись каліцтвом чи й смертю жертв насильства. У другому – триваючий процес насильства призводить до накопичення фрустраційних емоцій у жертви і, згодом, до сплеску агресії у вигляді небезпечного кримінального діяння – вбивства, нанесення тяжких тілесних ушкоджень тощо. Існує й третій варіант розвитку подій, коли протягом якогось часу відбувається періоди-

чна інверсія психологічних ролей у діаді «насилник-жертва», і лише від випадку залежить, хто зрештою стане суб'єктом злочину, а хто потерпілим.

Так чи інакше, поведінка жертви насильства виступає вагомим фактором криміногенної ситуації, а подеколи – і безпосередньою причиною вчинення злочину. Тому у системі попередження злочинів повинні мати місце заходи з профілактики віктимної поведінки, передусім агресивно-провокаційної її форми. Правознавці різних країн пострадянського простору обґрунтовували необхідність введення в законодавство норм, які враховували б феномен віктимної поведінки і сприяли її запобіганню.

При цьому частина правників ішла традиційним шляхом, пропонуючи внесення певних змін до кримінального законодавства – з метою пом'якшення покарання для осіб, які вчинили злочини внаслідок триваючого насильства у сім'ї [12]. Інші науковці обстоювали необхідність впровадження у законодавство власне віктимологічних норм [13].

Юридичне осмислення цієї проблеми в Україні спричинилося законодавчої ініціативи, яка мала на меті розширення форм і методів запобігання насильству у сім'ї з урахуванням потенціалу віктимологічних методів профілактики злочинів, тобто, шляхом профілактичної роботи з потенційними жертвами деліктів. У 2000 році проект нормативних актів щодо насильства у сім'ї, який надавав концептам «віктимність» та «віктимна поведінка» статусу правових категорій, було підготовлено і прийнято до розгляду Верховною Радою України.

Однак впровадження у законодавство нових теоретичних конструктів, зокрема, нових юридичних термінів і понять, є складним і неоднозначним процесом, який потрібно планувати з урахуванням соціокультурних стереотипів юридичної традиції та суспільної думки. Важливого значення набуває те, наскільки коректно, повно і адекватно описується соціальне явище юридичною мовою. Тому визначення юридичних категорій має спиратися на

певну теоретичну модель соціальної ситуації і бути обґрунтованим на рівні сучасної юридичної теорії. Не менш важливим є те, чи підготовлена суспільна правосвідомість до сприйняття нових юридичних категорій і вимог, із ними пов'язаних. Не можна очікувати, що інноваційний теоретичний конструкт буде інтуїтивно зрозумілим в усіх колах суспільства, від представників політичної еліти до найчисленніших прошарків населення. Отже, необхідні дії по популяризації нових понять, формуванню певних стандартів і стереотипів щодо них у сфері правової свідомості. І не лише на рівні правової ідеології, а й у царині правової психології, яка передбачає емоційно-вольове ставлення до правових приписів.

Від вищеназваних факторів значною мірою залежить, чи стане нормативний акт ефективним правовим регулятором, чи залишиться тільки нормативно-правовою фікцією.

Як уже йшлося вище, теоретичної моделі адміністративно-деліктної віктимності (чи, принаймні, віктимності у сфері насильства у сім'ї) на початку 21-го століття не було. Її немає й сьогодні. Маємо лише частково опрацьовану модель кримінальної віктимності, яка не може вповні відповідати вимогам адміністративного законодавства. Модельне законодавство ООН стосовно насильства у сім'ї також не містить відповідних пояснень. Це утруднення правникам доводилось долати, створюючи умовну квазімодель у самому тексті нормативних актів.

Так, у проекті закону України «Про попередження насильства в сім'ї» (далі – Законопроект [14]), який вносився на розгляд народними депутатами С. Гавришем та О. Бандуркою, пропонувалось таке визначення віктимності: *віктимність* – підвищена вірогідність за тих чи інших обставин стати жертвою насильства в сім'ї. Дане визначення можна визнати коректним з огляду на сучасний стан знань у цій сфері.

Відповідно, *віктимна поведінка* у законопроекті визначалась як «поведінка потенційної жертви, що є фактором, який сприяє скоєнню правопорушення проти неї; власне негативна

поведінка потерпілого, що спровокувала правопорушення в умовах конкретних місця і часу».

Як бачимо, в нормі законопроекту фактично подавалось *два* визначення віктимної поведінки:

1. *Родове*: поведінка потенційної жертви, що сприяє скоєнню правопорушень проти неї (і яка, власне кажучи, може бути негативною, позитивною чи нейтральною);

2. *Видове*: *негативна* поведінка потерпілого, що спровокувала правопорушення в умовах конкретних місця і часу.

Відповідно до цього визначення формувались і пропозиції стосовно дій офіційних осіб по попередженню віктимної поведінки, визначені у ст. 19 Законопроекту:

1. З членами сім'ї, які *умисно* (виділено нами – Н.Г.) створюють своєю віктимною поведінкою умови, що сприяють вчиненню насильства в сім'ї, після відповідної перевірки проводиться профілактична робота.

2. У випадку систематичної віктимної поведінки члена сім'ї, внаслідок якої створюється ситуація, що погрожує сімейним насильством, кримінальною міліцією у справах неповнолітніх МВС України вноситься офіційне застереження щодо неприпустимості такої поведінки, про що йому повідомляється під розписку.

Отже, профілактична робота мала би проводитися із тими особами, які *навмисно* створюють сприятливі умови для вчинення насильства проти них. Якщо така поведінка мала системний характер, особі мало бути винесене застереження щодо неприпустимості віктимної поведінки. Повноваження щодо винесення застереження пропонувалось покласти на кримінальну міліцію у справах неповнолітніх МВС України.

Виходячи з загального контексту статті та кола осіб, уповноважених виносити офіційне застереження, до фактів віктимної поведінки насамперед мали відноситися випадки асоціальної, аморальної чи протиправної поведінки дітей (неповнолітніх), що могли викликати неправомірні заходи впливу з боку батьків чи

інших родичів (насамперед – фізичне і психічне насильство).

Таким чином, у законопроекті був урахований лише один із можливих сценаріїв віктимно-деліктних стосунків, оскільки в реальності віктимну поведінку цілком свідомо може демонструвати й один із дорослих членів сім'ї – стосовно свого подружжя, батьків чи дорослих дітей. Очевидно, до кола осіб, яким могло бути винесене офіційне застереження про віктимну поведінку, такі особи не зараховувались. (Саме це малося на увазі, коли йшлося про «умовну квазімодель» деліктної віктимності у самому тексті нормативного акту).

Незважаючи на принципову звуженість сфери дії заходів віктимологічної профілактики, пропонується квазімодель мала право на існування. Факти фізичного чи психічного насильства батьків стосовно неповнолітніх дітей, які демонструють агресивно-асоціальну поведінку, нерідко по суті своїй є ексцесами виховання (гранично zdeформованим процесом виховання). Інформація про таких неповнолітніх накопичується у працівників кримінальної міліції у справах неповнолітніх. Саме їм доручалося проведення профілактичної роботи щодо попередження умисної віктимної поведінки в ситуації, яка погрожує сімейним насильством. А у випадках систематичної негативної віктимної поведінки вони мали вживати заходи адміністративного впливу – винесення офіційного застереження.

Адміністративно-правове втручання співробітників кримінальної міліції у справах неповнолітніх мало на меті сприяння локалізації конфліктів і переведення їх у площину правомірної поведінки, як з боку батьків, так і з боку дітей. Таким чином, механізм реалізації норм віктимологічної профілактики мав працювати на основі вже існуючих рівнів інформаційного забезпечення і правової відповідальності.

Утім, результатом тривалого обговорення змін до законодавства стали зовсім інші норми та визначення, які ввійшли до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про попередження наси-

льства у сім'ї», а також до підзаконних актів (інструкцій).

Стаття 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» (далі – Закон України [15]), що був схвалений в листопаді 2001 р. і набув чинності з 26.03.2002 р., містила таке визначення: «Віктимна поведінка щодо насильства в сім'ї – поведінка потенційної жертви насильства в сім'ї, що провокує насильство в сім'ї». Таким чином, віктимна поведінка прирівнювалась до поведінки провокативної, що є цілком некоректним. Ані у визначенні, ані в подальших нормах не йшлося про умисність поведінки чи про її негативність (асоціальність або протиправність). Не пояснювалось, що саме слід розуміти під провокацією насильства, отже, були створені підстави для суб'єктивної інтерпретації норми.

У ст.11 Закону України визначались дії офіційних осіб стосовно суб'єктів віктимної поведінки: у разі систематичної (три і більше випадків) віктимної поведінки члена сім'ї, внаслідок якої створюється ситуація, що може призвести до вчинення насильства в сім'ї, службою дільничних інспекторів міліції або кримінальною міліцією у справах неповнолітніх даному члену сім'ї виносить офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки щодо насильства в сім'ї, про що йому повідомляється під розписку. Повноваження по винесенню офіційного попередження про неприпустимість віктимної поведінки покладалась на службу дільничних інспекторів міліції та кримінальну міліцію у справах неповнолітніх (ст.6 Закону України).

Порівняно з вище аналізованим законопроектом, у законі дещо розширювалось коло осіб, уповноважених на заходи профілактики віктимної поведінки, і гранично широко визначалось коло осіб, стосовно яких могли і повинні були вживатися ці заходи. Правознавці мали на меті охопити заходами профілактики усі категорії потенційних чи реальних жертв насильства у сім'ї, і насамперед, жінок – жертв домашнього насильства. Для реалізації цих заходів планувалося задіяти вже існуючі механізми адміністративно-правового впливу.

Проте відсутність єдиної концепції віктимологічної профілактики насильства у сім'ї із чітким визначенням категорій потенційних і реальних жертв та відповідної диференціації профілактичних заходів залежно від віку, гендеру, правомірності віктимної поведінки та інших значущих факторів привела до того, що предмет правового регулювання було фактично втрачено. Власне, саме тут і позначилась відсутність повноцінної, всебічно опрацьованої теоретичної моделі соціальної ситуації. На відміну від умовної «квазімоделі», повноцінна науково-теоретична модель соціального явища повинна не лише означувати певні напрямки законодавчого опрацювання, але й окреслювати межі новацій, з урахуванням доцільності і можливості використання тих чи інших заходів впливу, категорій осіб, щодо яких вживатимуться ці заходи, бажаних і можливих побічних результатів правової регуляції. І не допускати свавільного переорієнтування законодавства за рахунок порушення меж компетентності.

На виконання ч.3 ст.12 вищезазначеного Закону України наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.04.2002 р. № 329 було затверджено Інструкцію про порядок узяття на профілактичний облік та порядок зняття з профілактичного обліку осіб, які вчинили насильство в сім'ї (далі – Інструкція [16]). У цьому документі віктимна поведінка остаточно ототожнювалась із провокаційною: «віктимна поведінка – провокаційна поведінка потенційної жертви насильства в сім'ї» (п.1.3 Інструкції). Жертвою насильства в сім'ї визнавався член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї. На підставі цих визначень уточнювалися повноваження працівників міліції.

Згідно з п.3.2 Інструкції, якщо один із членів сім'ї своєю поведінкою систематично (три і більше разів) провокує вчинення насильства і цим самим створює ситуацію, що може призвести до його вчинення, працівниками служби дільничних інспекторів міліції або кримінальної міліції у справах неповнолітніх такому

члену сім'ї виноситься офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки. Про винесення офіційного попередження така особа повідомляється під розписку.

Звернімо увагу, замість запропонованого у Проекті Закону України *офіційного застереження* про неприпустимість віктимної поведінки у законі і підзаконному акті йшлося про *офіційне попередження*, яке, власне кажучи, є різновидом адміністративного стягнення чи адміністративного впливу (статті 24, 24-1, 26 Кодексу України про адміністративні правопорушення [17]). В окремих випадках, для осіб з агресивно-провокаційною установкою, така форма офіційного реагування є доцільною. Але некоректність поданих у законі визначень, необізнаність суспільства в цілому і безпосередньо працівників ОВС із проблемами віктимності й віктимної поведінки, поширеність у масовій свідомості патріархатних соціокультурних стереотипів за відсутності необхідної освітньої і правовиховної роботи призвели до того, що потенційну (чи й реальну) жертву насильства у сім'ї офіційні особи на власний розсуд стали ототожнювати з ініціатором конфлікту. Будь-яка дія потенційної жертви, після якої відбувався сам акт насильства, могла бути підведена під поняття «провокація» [18].

Найвідоміші прецеденти такого ставлення охоче поширювались ЗМІ (наприклад, коли офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки було винесено жінці, яку чоловік побив за несмачний борщ). Звичайно, така інформація не сприяла популяризації заходів віктимологічної профілактики.

Винесення офіційного попередження потенційній жертві пов'язувалось із обмеженням зазначених у цій же інструкції профілактичних заходів стосовно насильника, а саме: із винесенням захисного припису, яким особі, що вчинила насильство, забороняється чинити певні дії стосовно жертви насильства (відповідно до п.3.3. Інструкції питання про видачу захисного припису не мало розглядатися у разі, якщо жертві насильства в сім'ї винесено офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки) [16].

Захисний припис як дієва форма захисту потерпілого поки що не набув значного розповсюдження у нашій країні. Однак важливо інше: на підставі вищезазначених нормативних актів обсяг прав потерпілого у такій ситуації зменшувався. З боку офіційних осіб жертва насильства відчувала не підтримку, а навпаки, певний тиск, принаймні моральний.

Ускладнювали ситуацію й інші моменти, що свідчили про недостатню продуманість запропонованих заходів. Так, жодним нормативним актом не визначався термін дії офіційного попередження про неприпустимість віктимної поведінки; не було роз'яснень з приводу, яким чином має бути зафіксована систематичність віктимної поведінки, зрештою, за чий звернення має оформлюватись таке попередження. На це звертають увагу у своїх роботах А.Б. Блага [19, с.161–165], О.В. Ковальова [20, с.138–139], інші дослідники.

З метою коригування ситуації у 2004 р. було підготовлено посібник для дільничних інспекторів міліції [21], який містив окремий розділ під назвою «Медико-психологічний коментар для працівників правоохоронних органів щодо дій у випадках вчинення насильства у сім'ї». Автор розділу – Ю.В. Онишко, завідувач сектора проблем агресології та віктимології Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології, завідувач Центрального науково-методичного кабінету з питань надання медико-соціальної допомоги жертвам насильства в сім'ї Міністерства охорони здоров'я, приділив багато уваги проблемі віктимної поведінки, її психологічних і моральних аспектів.

У виданні пояснювалось, що віктимна і провокаційна поведінка – не одне й те саме, провокація складає лише невелику частину випадків віктимної поведінки. Виокремлювались варіанти свідомої та несвідомої віктимної поведінки. Роз'яснювалось, що потенційна жертва сама може не розуміти наслідків своєї поведінки, отже винесення офіційного попередження стосовно таких осіб не має підстав і не дає позитивних наслідків. Рекомендувалося направляти таких осіб до коригую-

чих центрів, до психологів, які допоможуть розібратися у ситуації і знайти адекватний вихід зі складного становища. І лише у випадку, коли віктимна поведінка особи визнана психологом свідомою і активно провокуючою, надавалась порада переходити до адміністративно-правових заходів впливу на потенційну жертву, доповнюючи їх відповідними попередженнями, що виносяться суб'єкту домашнього насильства [21, с.50–58]. «...Слід пам'ятати, – наголошував автор коментаря, – що будь-яку людину можна звинуватити у віктимній поведінці, адже багато наших дій і вчинків драгують інших» [21, с.57].

Такі рекомендації були загалом прийнятними. Утім, цей посібник мав свої вади, які зменшили його цінність для практичних працівників.

По-перше, відсутність розгалуженої мережі коригуючих (кризових) центрів і явна недостатність *кваліфікованих* психологів-фахівців у багатьох випадках робили ці рекомендації лишень доброзичливими побажаннями.

По-друге, підготовка видання, зорієнтованого на конкретну аудиторію (у нашому випадку – дільничних інспекторів міліції), вимагала, аби пояснення стосовно різних форм віктимної поведінки були надані зрозумілою для представників цієї аудиторії мовою, у зрозумілих для них моделях. Загального викладу теоретичного матеріалу було недостатньо для того, щоб пояснити людині, незнайомій із тонкощами віктимологічної теорії, сутність різноманітних віктимогенних сценаріїв. У цьому плані відсутність схематичних наочних прикладів і реальних фабул справ призвела до того, що для цільової аудиторії посібник «не спрацював» повною мірою.

Моніторинг виконання Закону України «Про попередження насильства у сім'ї», проведений наприкінці 2007 р. Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді на замовлення Департаменту сімейної, гендерної політики та демографічного розвитку Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, виявив, що впроваджені в законодавство віктимологічні конструкції не сприяють зменшенню насиль-

ства у сім'ї, а навпаки, створюють підстави для вторинної віктимізації жертв насильства представниками правоохоронних органів. Фахівці критично оцінювали трактування «віктимної поведінки» як «поведінки жертви домашнього насильства, що провокує насильство» і практику винесення постраждалий особі офіційного попередження про неприпустимість віктимної поведінки. Вони зазначали, що застосування цих норм лягає на дільничних інспекторів, які без належної освіти й фахової підготовки «...не завжди кваліфіковано роблять необхідні висновки. У деяких випадках норма щодо «віктимної поведінки» застосовується для пом'якшення покарання особи, яка вчинила насилля» [22].

Цю критику було враховано. У 2008 р. норми стосовно віктимної поведінки були вилучені із законодавства України. *Замість того, щоб знаходити шляхи вирішення проблеми, було вирішено ліквідувати проблемний інститут.*

Наприкінці надамо декілька висновків.

Отже, спроба інституалізації віктимологічних феноменів у законодавстві України закінчилась невдачею, і частина провини за це лягає на науковців-теоретиків. Внесення змін у законодавство було проведене без належного опрацювання теоретичної моделі адміністративно-деліктної віктимності і моделі віктимності стосовно насильства у сім'ї, без їхньої верифікації, за методом «спроб та помилок». Визначення категорій «віктимність» і «віктимна поведінка» у нормативних актах не відповідало вимогам повноти, адекватності і коректності. Поняття віктимної поведінки згідно з цими нормами охоплювали собою некримінальні діяння, які «заслуговують» на покарання, що призводило до виправдання насильства у сім'ї. Заходи, спрямовані на популяризацію нових понять, формування правових стандартів і соціокультурних стереотипів щодо них у сфері суспільної свідомості, слід визнати недостатніми. Ці недоліки попередньої науково-теоретичної роботи позначились і на якості впровадження нових норм, і на їх дієвості.

Разом із тим, дорогою ціною набутий досвід дав поштовх подальшому дослідженню феноменів насильства і віктимності. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї, проведений у 2011 р. [23], можна вважати першим комплексним дослідженням в Україні, у якому висновки та рекомендації щодо форм віктимологічної профілактики і запобігання віктимній поведінці спираються не на теоретичні припущення, а на результати практичної роботи по реалізації відповідних норм законодавства.

Завдання, що наразі постають перед науковцями у сфері віктимології доволі різноманітні. Це – ліквідація лакун у загальній теорії віктимності, формування і розвиток спеціальних теорій віктимності (у тому числі – теорії адміністративно-деліктної віктимності), узагальнення й аналіз результатів теоретико-прикладних віктимологічних досліджень, формування належної статистичної та інформаційної бази тощо. Але не менш важливим є опрацювання й усталення категоріального апарату віктимології, коригування соціокультурних стереотипів, пов'язаних із жертвами насильства, формування стандартів правової девіктимізуючої поведінки, що є неможливим без побудування ґрунтовної філософсько-правової концепції віктимності – як соціального явища і як індивідуальної та суспільної характеристики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полубинский В. И. Правовые основы учения о жертве преступления : учеб. пособие / В. И. Полубинский. – Горький : Горьковск. высшая шк. МВД СССР, 1979. – 84 с.
2. Туляков В. А. Віктимологія : монографія / В. А. Туляков. – Киев, 2003. – 148 с.
3. Віктимність // Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 1 / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyclop.com.ua/content/view/1005/58/1/4/#8010>.

4. Кримінальний кодекс України : чинна редакція // ВВР України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Глухова А. А. Виктимологические факторы преступности : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / А. А. Глухова. – Н. Новгород, 1999. – 25 с.
6. Сахаров А. Б. Ненадлежащее поведение других лиц, способствующее совершению преступлений / А. Б. Сахаров // О личности преступника и причинах преступности в СССР. – М. : Юрид. лит., 1961. – 279 с.
7. Минская В. С. Отрицательное поведение потерпевшего – одна из основных категорий виктимологии / В. С. Минская // Советское государство и право. – 1980. – № 7. – С. 136–139.
8. Сидоренко Э. Л. Отрицательное поведение потерпевшего и уголовный закон / Э. Л. Сидоренко. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – 310 с.
9. Трофимов С. В. Криминологическая характеристика лиц, совершивших преступления против личности на почве семейно-бытовых отношений / С. В. Трофимов // Проблемы изучения личности правонарушителя: сб. науч. трудов. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1984. – С. 79–88.
10. Корзун И. В. Теоретические и прикладные проблемы социально-правового контроля и предупреждения преступности среди женщин: по материалам Республики Казахстан : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 / И. В. Корзун. – М., 2001. – 52 с.
11. Малкина-Пых И. Г. Психология поведения жертвы / И. Г. Малкина-Пых. – М. : Изд-во Эксмо, 2006. – 1008 с.
12. Витковская С. В. Домашнее насилие и женская преступность / С. В. Витковская // Предупреждение преступности. – 2004. – № 1 (7). – С. 75–78.
13. Цыркун Н. Психологические аспекты насилия и виктимности в сфере семейно-бытовых отношений / Н. Цыркун // Jurisprudenciја. – 2006. – № 2 (80). – С. 7–15.
14. Гавриш С. Проект закону України «Про попередження насильства в сім'ї»: порівняльна таблиця / С. Гавриш, О. Бандурка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://static.rada.gov.ua/osmir/tables/10_2001/TABL61020002.html.
15. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» // ВВР України. – 2002. – № 10. – Ст. 70.
16. Інструкція про порядок узяття на профілактичний облік та порядок зняття з профілактичного обліку осіб, які вчинили насильство в сім'ї / затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України : від 09.04.2002 р., № 329 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0380-02>.
17. Кодекс України про адміністративні правопорушення : чинна редакція // ВВР Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
18. Міжнародна амністія. Насильство в сім'ї: звинувачуючи жертву – Україна (листопад 2006 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1164375558>.
9. Блага А. Б. Запобігання насильству як основа протидії агресивним злочинам проти членів сім'ї / А. Б. Блага // Вісник Запорізьк. нац. ун-ту. – 2005. – № 2. – С. 161–165.
20. Ковальова О. В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Ковальова О. В. – Х., 2008. – 238 с.
21. Запобігання насильству в сім'ї : практичний посібник для дільничних інспекторів міліції / [Бондаровська В. М., Брижик В. О., Колос Л. Є. та ін.] ; ред.-упоряд. О. В. Ляковська. – К. : Школа Рівних Можливостей, 2004. – 108 с.
22. Романова Н. Надання послуг потерпілим від насильства у сім'ї: законодавчий аспект / Н. Романова, Т. Семігіна // Соціальна політика і соціальна робота. – 2008. – № 2. – С. 58–70.
23. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в

сім'ї. 2001–2011 роки / [Бандурка О. М., Бондаренко О. Ф., Брижик В. О. та ін.] ; заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Левченко ; вступ. слово О. О. Зарубінського. – Х. : Права людини, 2011. – 240 с.

Гончарова Н. І. Інституалізація феноменів віктимності та віктимної поведінки в українському законодавстві: досвід поразки / Н. І. Гончарова // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 140–148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12gnizdp.pdf>

Проаналізовано досвід впровадження віктимологічних конструкцій у українське законодавство, визначені теоретичні та методологічні помилки, що потягли за собою неефективність відповідних правових норм і їх скасування, обґрунтовано висновок про необхідність створення комплексної філософсько-правової концепції віктимності.

Гончарова Н.И. Институализация феноменов виктимности и виктимного поведения в украинском законодательстве: опыт поражения

Проанализирован первый опыт внедрения виктимологических конструкций в украинское законодательство, обозначены теоретические и методологические просчеты, повлекшие за собой неэффективность соответствующих правовых норм и их последующую отмену, обоснован вывод о необходимости разработки комплексной философско-правовой концепции виктимности.

Goncharova N.I. Institutionalization of the Phenomenon of Victimization and Victim Behavior in the Ukrainian Legal System: Experience of Defeat

There was analyzed the first experience of implementation victimization structures in the Ukrainian legislation at the article. Also the theoretical and methodological flaws that led to inefficiency of the legal norms and their subsequent elimination were described. The conclusion about the necessity of developing comprehensive philosophical and legal concept of victimization was based as well.

Форум права